

MAKEDONYA VE DİĞER TÜRK YURTLARINDA SÖYLENEN ORTAK ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

DR. MEHMET YARDIMCI

Dünya coğrafyası üzerinde 250 milyondan fazla Türkün konuştuğu Türkçe-
de halkın söz değerleri büyük ölçüde ortak özellikler göstermektedir.

Değişik coğrafi yörelerde yaşamalarına rağmen, binlerce yıllık ortak geçmiş-
leri olan, ortak değerleri paylaşan, belirli kültürel gelenekleri olan, Türk halkla-
rı geleneksel halk kültürünün ürünlerinden mânileri, ninnileri, ağıtları ve atasöz-
lerini sözlü gelenekte yaşatarak yüzyıllar boyu varlıklarını korumuşlardır.

Ulusların hemen her konudaki görüş, düşünüş ve değer yargılarını en açık bir
biçimde ifade eden özlü sözlere atasözü denmektedir. Bu sözler, yüzlerce hatta
binlerce yılda, çeşitli deneyimler sonucu kalıplaşmış, özgün söyleyişlerdir. Bir
anlamda atasözleri ulusların ya da aynı kökten gelen toplumların öz benliklerini
yansıtan söyleyişlerdir. Ulusların varlıklarını koruyabilmek, kültür değerleri
içindeki unsurları geliştirmek ve gelecek nesillere devretmek de aynı soydan ge-
len insanların görevleri arasındadır.

Atasözlerine eskilerin “*darb-ı mesel*” dedikleri bilinmektedir. Çok zengin bir
medeniyet tarihine sahip eski bir geçmişi olan Türk kavminin zengin bir dili ve
yüzyıllar boyunca çok geniş sahalara yayılmış bir kültürü vardır. Bu kültürün en
önemli aynalarından biri de hâlâ çeşitli Türk boyları arasında ortak olarak kulla-
nılan atasözleridir.

Aynı ırkın, aynı kültürün insanları olduğumuzun en belirgin özelliklerinden
olan bu ortak söz ürünleri her türlü bölme, parçalama ve asimile etme politika-
larına rağmen yüzyıllar boyu varlıklarını koruyabilmişlerdir.

Divanü Lüğati't Türk'te rastlanan: “*Birin birin ming bolar, tama tama köl to-
lar.*” biçimindeki atasözü çeşitli Türk boyları arasında “*Damlaya damlaya göl
olur*” biçiminde hâlâ varlığını korumaktadır.

Tüm Türk halkları tarafından ortak yaşam biçiminin canlı ifadeleri olarak kullanılan benzer sözlü kültür ürünlerinin başında çok büyük ortak özellikler taşıyan atasözleri gelmektedir.

Aynı soydan insanların kendi kültürünün öz değerlerinden birşey kaybetmesizin geliştirmesinin ve varlığını korumasının önemi büyüktür.

Atasözlerinin en önemli özelliklerinden birisi uzun hayat tecrübelerini ve insanların özleşmiş görüşlerini yansıtmalarıdır.

Atasözleri de Türk halk kültürü ürünlerinin önemli özelliklerini taşır. Türklerin gelenekle yerleşmiş bir atasözü anlayışı vardır. Bu sözler, söyleyeni belli olmadığı gibi, atalarımızın asırlar boyunca karşılaştıkları olaylardan ve tecrübelerden ders alınarak ortaya konmuş, benimsenmiş ve sonraki nesillere devredilmiştir.

Üç kıt'ada birbirinden binlerce kilometre uzaklıkta varlıklarını sürdüren Türk boyları arasındaki ortak atasözlerinde anlam birliği büyük ölçüde korunurken sözcüklerde bazı değişikliklere rastlanmaktadır.

Bunları şu şekilde belirlemek mümkündür:

Bir işin belli bir süre içinde yapılması gerektiğini, normal seyrinden önce yapılması için acele edildiği zaman yanlışlıklar ve karışıklıklar olabileceğini ifade için Makedonya'da söylenen: "*Acele işe şeytan karışır*" biçimindeki atasözü Anadolu'da Makedonya'da olduğu gibi söylenmekle birlikte Gagavuzlarda, Çagatay Türkleri arasında, Kıpçak Türklerinde de değişikliğe uğramadan kullanıldığı görülmektedir.

Aynı atasözü Asya'da yaşayan bir Türk kavmi olan Nogay Türkleri arasında: "*Acele eden su denize ulaşmaz*." biçiminde, Dobruca - Kırım Tatar Türkleri arasında da: "*Acele edip konuşma, dilini dişlersin*." biçiminde bazı farklılıklarla söylenmektedir.

Yaşamında başından büyük yıkımlar geçtiği için deneyimler kazanmış, yeni durumları karşılamaya hazır insanlar vardır. Tehlikeli bir işte, şaka yollu "*Acı patlıcanı kırağı çalmaz*" biçiminde söyleyerek, yeni yıkımların kendilerini pek fazla etkilemeyeceği anlatılmak istenir.

Makedonya’da, pek değerli olmayanlara bir zarar gelmeyeceğini belirtmek için şaka yollu söylenen: “*Acı patlicani kırağı vurmas.*” biçimindeki atasözü Anadolu’da: “*Acı patlicani kırağı çalmaz.*” şeklinde söylenirken aynı atasözü Kosova’da: “*Acı paprikayı kırağı yakmas.*” biçiminde, söylenmekte, Bulgaristan Türkleri arasında: “*Acı patlicana kırağı düşmez.*” biçiminde, Gagavuz Türkleri arasında da: “*Acı patlicanı kraa haşlamaz.*” olarak kullanılmaktadır.

Makedonya’da, ulaşmak istedikleri şeylere çalışarak, belli bir uğraş vererek varma yerine hayal kurmakla yetinenler için söylenen “*Aç tavuk rüyasında darı görür*” sözü, diğer Türk boylarından:

Anadolu’da: “*Aç tavuk rüyasında kendisini darı ambarında görür.*”

Azerbaycan’da: “*Aç toyuğ yuhusunda darı görer.*”

Dobruca’da: “*Aç tawık tışinde tarı küre.*”

Gagavuzlar’da: “*Aç tavuk düşünde em görür.*”

Kıbrıs’ta: “*Aç tavuk düşünde darı görür.*”

Türkmenistan’da: “*Aç tilki rüyasında touk cürür*” biçiminde bazı sözcüklerde görülen farklılıklarla söylenmektedir. Kosova’da tavuk sözcüğü tilki, darı sözcüğü de tavuk olarak kullanılmaktadır.

Makedonya’da kimi insanların kendilerine teslim edilen bir şeyden ya da ilgileri olan bir işten pay umduklarını, pay ayırdıklarını anlatan: “*Bal tutan parmağını yalar*” atasözü Anadolu’da hiçbir değişikliğe uğramadan kullanılırken;

Altay Türkleri’nde: “*Bal tutkan barmagın yalar.*”

Azerbaycan’da: “*Bal tutan barmag yalar.*”

Çağataycada: “*Bal tutan parmağını yalar.*”

Dobrucada: “*Bal tutkan parmagın calar.*”

Özbekçede: “*Bal tutan parmağını yalar.*”

Kıbrıs’ta: “*Bal tutan barmag yalar.*”

Kıpçakçada: “*Bal tutan parmak yalar.*”

Türkmenistan’da: “*Bal tutan pargını yalar.*”

biçiminde diğer Türk yurtlarında da hiçbir değişikliğe uğratılmadan korunmuş ve kullanılmıştır.

Başkasına kötülük düşünenin, düşündüğü kötülükten önce kendisinin zarar göreceğini vurgulayan ve Makedonya’da: “*Başkasına kuyi kazan gendi düşer.*” biçiminde yaygın olarak kullanılan atasözü fazla bir değişikliğe uğramadan;

Anadolu’da: “*El için kuyu kazan, evvela kendi düşer.*”

Kıbrıs’ta: “*El için guyu gazan evvelâ gendi düşer.*”

Kerkük’te de: “*Başkası için kuyu kazan özü düşer.*” biçiminde söylenmektedir.

Makedonya’da acı sözün insan belleğinde unutulmayacak izler bırakacağını vurgulamak için kullanılan: “*Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez.*” biçimindeki atasözü Anadolu’da da Makedonya’da olduğu gibi: “*Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez.*” biçiminde kullanılmaktadır.

Aynı atasözü Gagavuzlarda “*Bıçak yarası onulur, dil yarası bitmez.*” ya da “*Tığ yarası biter, söz yarası bitmez.*” biçiminde “*geçer*” sözcüğü “*onulur*” ve “*biter*”, “*geçmez*” sözcüğü de “*bitmez*” sözcüğüne dönüştürülmüş biçiminde aynı anlamı ifade ederek kullanılmaktadır. Romanya’da yaşayan Türkler arasında “*El yarası geşer, til carası geçmez.*” biçiminde “*bıçak*” sözü “*el*” sözüne dönüşmüş biçimde kullanıldığı gibi “*pışak carası geşer, til carası geçmez.*” biçiminde de söylendiği görülür.

Altay Türkleri arasında da: “*Til baluu onbos, ağaş baluu onor.*” (*dil yarası iyileşmez, ağaç yarası iyileşir.*) biçiminde “*bıçak*” sözcüğü “*ağaç*” olarak kullanılmaktadır.

Türkmenistan’da ise: “*Gılıç yarası biter, dil yarası bitmez.*” biçiminde “*bıçak*” sözcüğü “*kılıç*” sözcüğüne dönüştürülerek kullanıldığı görülür.

Makedonya’da; bir konuda başarılı olmak, başarıyı sürdürmek için o konuda bilgili, kuvvetli olmak gerekir. Bir şeyin uzun ömürlü olması, uzun süre dayanması isteniyorsa sağlam, kuvvetli ve dürüst olmak zorunluluğunun olduğunu işaret eden: “*Boş çoval ayakta durmaz.*” biçimindeki atasözü Anadolu’da: “*Boş çuval ayakta durmaz.*” biçiminde Makedonya’da olduğu gibi kullanılmaktadır. Diğer Türk boylarının:

Özbekistan'da: "*Boş qop tik turmas*"

Türkmenistan'da: "*Boş çuval dik durmaz.*"

Dobruca'da Kırım Tatarları arasında: "*Boş şuval ayakta turmaz.*"

Bulgaristan Türkleri arasında da: "*Boş çuval dik durmaz.*" biçiminde kullanılmaktadır. Bütün kullanılışlar Makedonya'daki kullanılışla paralellik göstermektedir.

Makedonya'da yaygın olarak kullanılan: "*Büyük lokma yut, büyük söz söyleme.*" atasözünün:

Bulgaristan Türkleri arasında: "*Büyük lokma yut, büyük laf söyleme.*"

Özbekistan'da: "*Katta ye, katta gapırma.*" (*Büyük ye, büyük söyleme.*) ya da "*Nonni katta tişlasan ham, gapni katta gapırma.*" (*Ekmeği büyük ısrırsan da, sözünü büyük söyleme.*)

Kıbrıs'ta: "*Büyük ye, büyük konuşma.*"

Kosova'da: "*Bük lokma yut, bük söz söyleme.*"

biçiminde bazılarında sentaks farklılıkları ile aynı anlamda kullanıldıkları görülmektedir.

Huy, insanın kişiliğinin bir göstergesidir. Bu da davranışlarla, duygu ve düşüncelerle kendini belli eder; yaşam boyu insanın bir parçası olarak varlığını sürdürür. Kötü huylarımız bizi toplumda yalnız bırakır, iyi huylarımız da sevilip sayılmamızı sağlar.

Makedonya'da, insanın davranışlarıyla, alışkanlıklarıyla, duygu ve düşünceleriyle kendine özgü bir kişiliğe sahip olduğunu ve bu hâlin ölünceye kadar sürdüğünü ifade için kullanılan: "*Can çıkmadan huy çıkmas.*" biçimindeki atasözü diğer Türk boylarında da yaygın olarak kullanılmaktadır.

Aynı atasözü Anadolu'da "*Can çıkmayınca huy çıkmas.*" biçiminde kullanılırken:

Özbeklerde: "*Can çikadı, huy çikmadı.*"

Kerkük'te: "*Can çıthar, huy çıthmaz.*"

Kıbrıs'ta: "*Can çıkmazsa, huy çıkmas.*"

biçiminde kullanılmaktadır. Dobruca'da ise: "*Can şıgar, kılık şıkmaz.*" olarak fonetik farklılığı ile söylenmektedir.

Dağlar, birtakım jeolojik olaylar dışında hiçbir zaman yer değiştirmezler. İnsanlar, sosyal, siyasal, ekonomik vb. nedenlerden dolayı yakınlarından ayrı dönebilirler. Bu ayrılık uzun sürünce de birbirlerini özlerler. Uzun yıllar geçse de insan kendine fırsat yaratıp, olanaklarını değerlendirip yakınlarına kavuşabilir.

İnsanların birbirine ne kadar uzakta olurlarsa olsunlar birgün kavuşabileceklerini ifade etmek için kullanılan: “*Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.*” biçimindeki atasözü Anadolu başta olmak üzere, Türk yurtları arasında en yaygın olanlarından biridir.

Makedonya’da: “*Dag daga kavuşmas, insan insana kavuşur.*” biçimindeki bu atasözü:

Dobruca’da: “*Dag dag man körüşmez, insan insan man körüşir.*”

Azerbaycan’da: “*Dağ dağa gavuşmaz, adam adama gavuşar.*”

Özbekistan’da: “*Toğ toğ bilan gavuşmas, adam adam bilan gavuşar.*”

Kıbrıs’ta: “*Dağ dağa gavuşmaz, insan insana gavuşur.*”

Kerkük’te: “*Dağ dağa kavuşmaz, adam adama kavuşur.*”

Kosova’da: “*Dag dagla kavuşmas, insan insanla kavuşur.*”

Türkmenistan’da: “*Dag daga sataşmaz, adam adama sataşar.*”

biçiminde sözcük ve söyleyiş farklılıkları ile benzer bir yapıda kullanılmaktadır.

Her işin yapılabilmesi için uygun bir zaman ve durum vardır. Başarı da zaman ve durumu iyi saptayıp gereğini yapmakla sağlanır.

Makedonya’da, her şeyin bir zamanı olduğunu, o zamanı ve ele geçen fırsatı çok iyi değerlendirmek gerektiğini işaret eden: “*Demir kızgın iken dövülür*” atasözünün; Anadolu’da önemli bir değişikliğe uğramadan, “*Demir tavında dövülür*” biçiminde, bazı yörelerde de “*Demir tavında, dilber çağında*” ifadesiyle söylendiği görülür. Aynı sözün:

Dobruca’da: “*Temîr tavında, kız şagında.*”

Gagavuzlar’da: “*Demir sıcakken dövülür.*”

Kıbrıs’ta: “*Demir tavında gerek.*” biçiminde aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Önceden tasarlanan bir işin umulduğu gibi yürümediğini, çoğu kez tersi olduğunu anlatan “*Evdeki esap pazarda uymaz*” biçiminde Makedonya’da söylenen atasözü;

Anadolu’da ve Gagavuzlar’da: “*Evdeki hesap çarşıya uymaz.*” biçiminde söylenirken;

Kerkük Türkleri arasında: “*Evdeki hesap bazarda çthmaz.*”

Kıbrıs’ta: “*Evdeki hisab çarşıya uymaz.*”

Kosova’da: “*Evdeki bazar çarşıda uymas.*” biçiminde aynı anlamda kullanılmaktadır.

İnsanı yaşadığı yerden, alışkanlıklarından, tutkularından koparmak mümkün değildir.

Makedonya’da; insanın doğup büyüdüğü yerden, alışıp sevdiği şeylerden kolay kolay ayrılamayacağını; ayrılırsa kolay kolay unutamayacağını ifade eden: “*Horoz ölmüş, gözü çöplükte kalmış.*” biçimindeki atasözünün:

Anadolu’da: “*Horoz ölür, gözü çöplükte kalır.*”

Kıbrıs’ta: “*Horoz ölür, gözü fışgılığda kalır.*”

Kerkük’te de: “*Tavug ölü gözü küllükte kalı.*” olarak aynı anlamda bazı sözcük ve sentaks farklılıkları ile kullanıldığı görülmektedir.

Yaşamda kendimizce doğru ve yararlı bellediğimiz bir yol izleriz. Bu yolda yaptıklarımız kimi kötü kimselerce engellenmeye çalışılır.

Makedonya’da şunun bunun iyi niyetli olmayan yaygaralarına aldırmandan doğru bilinen yolda yürümeye devam edilmesi gerektiğini işaret eden: “*İt ürer kervan yürür.*” biçimindeki atasözü diğer Türk yurtlarında da benzer ifadelerle:

Anadolu’da: “*İt ürür, kervan yürür.*”

Azerbaycan’da: “*İt hürer, kervan keçer.*”

Dobruca’da: “*İt ürer, kervan geçer.*”

Kırım’da: “*İt ürer, colcu cürer.*”

Gagavuzlar’da: “*Kervan gider, köpekler salar.*”

Özbekistan’da: *İt hurar, karvan otar.*

Türkmenistan’da da: “*İt üyrer, kerwen geçer.*”

biçiminde fonetik farklılıkları ile sadece Gagavuzlarda *it* sözcüğü *köpek* olarak kullanılıp kervan sözü ile yer değişmiş olarak söylendiği görülmektedir.

Makedonya'da bir kişiyi karşısına alıp doğrudan söylemeden dolaylı olarak uyarı için kullanılan: "*Kızım sana söylüyorum gelinim sen işit.*" biçimindeki atasözü de yaygın olarak diğer Türk yurtlarında:

Dobruca'da: "*Kızım sana aytemam, kelinim sin tungla.*"

Anadolu ve Kıbrıs'ta: "*Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit.*"

Türkmenistan'da: "*Gızım sanga aydayıng gelinim sen düş.*"

biçiminde benzer şekilde kullanılmaktadır.

Bir toplulukta bazen kötü insanlar, neden oldukları zararlar yüzünden cezalandırılırken iyi bir yargılama yapılmadığı için iyi insanlar da ceza görürler.

Makedonya'da çoğu kez, kötülerin yüzünden iyilerin de zarar gördüğünü ifade için söylenen: "*Kuru yanında yaş da yanar.*" atasözü Gagavuzlarda: "*Kuruyan bile yaş ta yanarmış.*" biçiminde, Dobrucada: "*Kurunun katında yaş da canar.*" şeklinde söylenirken Anadolu'da ve Bulgaristan Türkleri arasında da: "*Kurunun yanında yaş da yanar.*" biçiminde Makedonya'da olduğu gibi söylenmektedir.

Bir toplumda iyi niyetli insanlar kadar kötü niyetli, çıkarıcı insanlar da bulunmaktadır. Bu gibiler, insanların en güçsüz oldukları anlarda çıkarılarını elde etme yollarına bakarlar.

Makedonya'da yaygın olarak söylenen: "*Kurt dumanlı avayı sever.*" biçimindeki atasözü kötü niyetli kimselerin herhangi bir karışıklıktan faydalanmak isteyebileceklerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Aynı atasözünün Anadolu'da: "*Kurt dumanlı havayı sever.*" biçiminde kullanıldığı gibi Bulgaristan Türkleri arasında da hiç değişikliğe uğratılmadan kullanıldığı görülmektedir.

Makedonya'da, misafir kendisine ikram edilenin dışında bir şey ummamasını işaret eden "*Misafir umduğuni dil da bulduğuni yer.*" atasözü Anadolu'da aynı biçimde: "*Misafir umduğunu değil, bulduğunu yer.*" biçiminde kullanıldığı gibi Kosova ve Kerkük'te de:

Kosova'da: "*Misafir umduğunu dil, bulduğunu yer.*"

Kerkük'te: "*Misafir umduğunu yok, bulduğunu yer.*"

Kıbrıs'ta: "*Misafir umduğunu yemez, bulduğunu yer.*"

örneklerinde olduğu gibi benzer biçimde kullanılmaktadır.

Sabırla beklemek önemli bir erdemdir. Gerekli durumlarda sabretmesini bilmek gerekir.

Makedonya'da sabrın önemini vurgulamak için söylenen: "*Sabır acıdır meyvesi tatlıdır.*" biçimindeki atasözü Anadolu'da, Kıbrıs'ta, Kerkük'te ve Bulgaristan Türkleri arasında aynı şekilde kullanılmaktadır. Kosova'da da: "*Sabır acıdır emü müvesi tatlıdır.*" ifadesi ile benzer biçimde kullanılmaktadır.

Makedonya'da, önemsiz gibi görünen kimi şeyleri kaldırıp atmamak, bir kenara koymak gerektiğini, bir gün önemsiz gibi görünen bu şeylerin umulmaya-cak ölçüde önem kazanabileceğini ifade eden: "*Sakla samanı, gelir zamanı.*" atasözü diğer Türk ülkelerinde de benzer ifadelerle söylenmektedir.

Anadolu'da, Bulgaristan Türkleri arasında ve Gagavuzlarda: "*Sakla samanı, gelir zamanı.*"

Kıbrıs'ta: "*Sagla samanı, gelir zamanı.*"

Kerkük'te: "*Kaldır samanı, gelir zamanı.*"

Kosova'da: "*Bekle samanı, gelir zamanı.*"

olarak söylendiğini saptadığımız bu atasözünde "*sakla*" sözcüğü Kosova'da "*bekle*", Kerkük'te "*kaldır*" biçiminde kullanılmaktadır. Diğer Türk boylarında ise hep ilk sözcük "*sakla*" olarak yer almıştır.

Makedonya'da: "*Sert sirke gendi küpünü kırar.*" biçiminde söylenen atasözü:

Anadolu'da: "*Acı sirkenin zararı küpünedir.*"

Azerbaycan'da: "*Sirke tünd olsa öz gabını çatladar.*"

Gagavuzlarda: "*Sert sirkenin kendi kabına zararı vardır.*"

Özbeklerde de: "*Sirke ham olursa kendi kabını yarar.*"

biçiminde söylendiği görülmektedir.

Kimi işlerimizdeki başarısızlıklarımızın bizde acı bir deney bıraktığını, yeniden aynı türden iş tutacağımız zaman çok dikkatli davranıp yeniden başarısızlığa uğramamız için deneyimin kişilerin yaşamındaki önemini belirten ve Makedonya'da "*Sütten yanan yoğurdu üfürür*" biçiminde söylenen atasözü:

Anadolu'da: "*Sütten ağzı yanan ayranı üfleyerek içer.*"

Batı Trakya'da: "*Südden yanan yoğurdu üfler.*"

Dobruca'da: "*Sütke awızı pîşken katıkka da ufır.*"

Kıbrıs'ta: "*Ağzı süt yandıran ayranı ifri içer*"

Türkmenistan'da da: "*Sütde ağzı bişen suwı üflâp içer.*"

biçiminde görülmektedir.

Makedonya'da her şeyin kendi çevresinde önemli olduğunu, bir kimsenin değerinin en çok kendi çevresinde anlaşılabilceğinin özgün bir ifadesi olan "*Taş yerinde ağırdır.*" atasözü en eski sözlerimizden biri olarak bilinmekte olup Oğuzlarda: "*Taş koptuğu yerde ağır olur.*" biçiminde kullanıldığı görülmektedir. Anadolu'da: "*Taş düştüğü yerde ağırdır.*" biçiminde kullanılan bu atasözü diğer Türk boylarından:

Azerbaycan'da: "*Taş düştüğü yerde ağır olur.*"

Kerkük'te: "*Taş yerinde ağırdır.*"

Dobruca, Kırım Türkleri arasında: "*Taş cerinde avır.*"

olarak kullanılmaktadır.

Makedonya'da ucuza alınan şeylerin iyi nitelikli olmadığını işaret için söylenen: "*Ucuz etin çorbası tatsız olur.*" biçimindeki atasözünün hemen hemen Türk yurtlarında çok az farklılıklarla söylendiği görülmektedir.

Anadolu'da: "*Ucuz etin yahnisi tatsız olur.*", "*Ucuz etin tiridine banılmaz.*" ve "*Ucuz etin yahnisi kara olur.*" biçimlerinde kullanılırken diğer Türk boylarından:

Azerbaycan'da: "*Ucuz etin şorbası olmaz.*"

Bulgaristan'da: "*Ucuz etin yahnisi tatsız olur.*"

Gagavuzlar'da: "*Ucuz etin çorbası tatsız olur.*"

Kerkük'te: "*Ucuz et kazan dibini deler.*"

Kıbrıs'ta: "*Ucuz etin yahnisi datsız olur.*"

Kırım'da: "*Ucuz etin sorphası tatmaz.*"

Kosova'da: "*Ucuz etin çorbası tatsız olur.*"

Özbekistan'da: "*Arzonnin şorbasi tatimas.*" (*Ucuz şeyin çorbası tatlı olmaz.*)

biçiminde söylenen bu atasözünde; Makedonya, Özbekistan, Kırım ve Gagavuz Türkleri arasında *çorba*; Anadolu, Kıbrıs, Bulgaristan Türkleri arasında ise *yahni* sözü kullanılırken, Kerkük'te ucuz etin kolay pişmeyeceği ve kaynata kaynata kazanın dibinin delineceği belirtilir. Zarar ziyan dile getirilir.

Makedonya'da insanların birbirlerinden etkilendiklerini, birbirlerinin huylarını benimsediklerini ifade için kullanılan "*Üzüm üzümüne baka baka kararır.*" atasözü, Anadolu, Bulgaristan, Kosova ve Kerkük Türkleri arasında hiç değişikliğe uğramadan kullanılmaktadır.

Yalan söyleyen kimse çevresindekileri uzun süre aldatamaz. Başlangıçta yalanına birçok kimse inanır. Ancak o kimsenin yalancı olduğu anlaşılınca, toplumun ona karşı güveni kalmaz.

Makedonya'da, çevreye güven duygusu vermemiş bir kimseye hiçbir şekilde inanılmayacağını ifade eden "*Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.*" biçimindeki atasözü diğer Türk boylarında da:

Azerbaycan'da: "*Yalancının evi yandı kimse inanmadı.*"

Kerkük'te: "*Yalancının evi yandı ona kimse inanmadı.*"

Kıbrıs'ta: "*Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.*"

Kosova'da: "*Yalancının evi yandı ona kimse inanmadı.*"

Dobruca'da: "*Yalancının üyü cangan bir ev inanmagan.*" (*Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.*)

biçiminde ortak olarak, hiçbir değişikliğe uğratılmadan söylenmektedir.

Bir kimsenin söylediği yalan çok geçmeden anlaşılır. Hiçbir yalan gerçeğin yerine geçemez.

Makedonya’da, yalancıların herkesi uzun süre aldatamayacaklarını işaret etmek için söylenen: “*Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.*” biçimindeki atasözü de diğer Türk boylarında bir değişikliğe uğratılmadan:

Bulgaristan Türkleri arasında: “*Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.*”

Gagavuzlar’da: “*Yalancının mumu övlene kadar yanar.*”

Kerkük’te: “*Yalancının mumu yasıya dek yanar.*”

biçiminde kullanılmaktadır. Aynı atasözü Özbek Türkleri arasında ise: “*Yalanın ömrü kısadır.*” biçiminde söylenmektedir.

Tüm Türk halkları arsında binlerce yıllık kopmayan bir bağın, ortak kültür ürünlerinin canlı birer tanığı ve aynası görünümündeki ortak özellikler gösteren atasözlerimizin yanı sıra, aynı kültürün ortak sesi durumundaki deyimlerimiz de tıpkı atasözlerimiz gibi ortak olarak kullanılmaktadır.

Makedonya’da kullanılan:

Açlıktan nefesi kokay.

Adi çıkacağına, canı çıksın.

Agzi olmak, dili olmamak.

Akle karayı seçmek.

Baklayı ağzından çıkarmak.

Boyi uzun akli kısa.

Dibine darı eklemek.

Etme bulma dünyası.

İki yakası bir yere gelmemek.

Kendi kendisine gelin güveyi olmak.

Kız beşikte, çeyizi sandıkta.

Lâf olsun torba dolsun.

Mal, can yongası.

Ne hali varsa görsün.

Ocagi sönmek.
Rüyasında görse hayıra yormak.
Sag güzinin sol güzünden kıskanması.
Selam vermek borçlı çıkmak.
Üküz üldi ortaklık bozuldi.
Ülmek var, dünmek yok.
Yetmiş iki dereden su getirmek.
Zeytin yağı gibi suyun üstüne çıkmak.

biçimindeki deyimler, pek büyük farklılık göstermeden Anadolu başta olmak üzere, diğer Türk boylarında da benzer ifadelerle söylenmektedir.

KAYNAKLAR

1. Türker Acaroğlu, *Türk Atasözleri*, İletişim Yay., İstanbul, 1992.
2. Türker Acaroğlu, *Dünya Atasözleri*, Kaya Yay., İstanbul, (tarihsiz)
3. İbrahim Dede, *Batı Trakya Türk Folkloru*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1978.
4. İbrahim Dilek, "Altay Türkleri'nin Atasözleri", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 1, s. 17.
5. M. Gökçeoğlu, *Kıbrıs Türk Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Galeri Kültür Yay., Lefkoşe 1988.
6. Harun Güngör - Mustafa Argunşah, *Gagavuz Türkleri Tarih - Dil - Folklor ve Halk Edebiyatı*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1991.
7. Prof. Dr. Nimetullah Hafız, *Makedonya Türk Halk Edebiyatı Metinleri*, AST Yay., İstanbul 1989.
8. Prof. Dr. Nimetullah Hafız, *Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri*, Piriştine 1985.
9. Prof. Dr. Nimetullah Hafız, *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1990.
10. Prof. Dr. Hamdi Hasan, *Makedonya ve Kosova Türklerinde Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, TDK Yay., Ankara 1997.
11. Mahmut İslâmoğlu, *Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı*, Lefkoşe 1994.

12. Dr. Cengiz Ketene, *Kerkük Halk Edebiyatı'ndan Seçmeler*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1991.
13. Çağatay Koçar, *Türkistan ile İlgili Makaleler*, Kültür Bak., Ankara 1991.
14. İhsan Kurt, *Türk Atasözlerine Psikolojik Yaklaşım*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1991.
15. Prof. Dr. Sapar Kürenov - Muhittin Gümüş, *Türkmen Atasözleri*, Engin Yay., Ankara 1995.
16. Prof. Dr. Enver Mahmut - Dr. Nedret Mahmut, *Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri*, Ankara 1997.
17. Azad Nebiyar, *İlahır Çarşambalar*, Doruk Yay., Ankara 1992.
18. Aydın Su, *Açıklamalı Atasözleri*, Hür. Yay., İstanbul 1971.
19. Müstecip Ülküsal, *Dobruca'daki Kırım Türkleri'nde Atasözleri ve Deyimler*, TDK Yay., Ankara 1970.
20. Yuriy Vasilyev - M. Fatih Kirişçioğlu - Gülsüm Killi, *Saha (Yakut) Halk Edebiyatı Örnekleri*, Ankara 1996.
21. İhsan S. Vasfi, *Irak Türklerinde Deyimler ve Atasözleri*, Fuzulî Yay., İstanbul 1985.
22. Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Azerbaycan Halk Edebiyatı ile Türkiye Halk Edebiyatı Arasındaki Benzetmeler*, Arı Yay., Ankara 1991.
23. Doç. Dr. İbrahim Yoldesev - Muhittin Gümüş, *Özbek Atasözleri*, Engin Yay., Ankara 1995.